

ROZLOŽENÍ PRACOVNÍHO ČASU ŘÍDÍCÍCH PRACOVNÍKŮ JZD A JEJICH VOLNÝ ČAS

L. Lopata

LOPATA, L. (Vysoká škola zemědělská, Praha): *Rozložení pracovního času řídících pracovníků JZD a jejich volný čas*. Sbor. ÚVTIZ - Sociol. Zeměd., 21, 1985 (2) : 113-120.

Analýza rozložení pracovního a volného času agronomů a zootechniků JZD upozorňuje na to, že i ve víkendovém dni dochází v důsledku působení sledovaných specifických časových rysů zemědělského prostředí k velké spotřebě času na práci a tím k narušování volného času víkendového dne. Ten je jednak stlačován do večerních hodin, jednak roztržtý v průběhu dne. U řídících pracovníků rostlinné výroby má zvlášť nepříjemný dosah sezónnost, u pracovníků živočišné výroby hraje negativní úlohu roztržitost pracovního dne. A tak u obou zkoumaných funkčních míst úžeji spjatých s časovými specifiky zemědělského prostředí nejsou vytvořeny vhodné časové podmínky pro takový rozvoj schopností a vlastností řídicího pracovníka, který by byl úměrný prudce stoupajícím nárokům na jeho pracovní výkonnost.

specifické časové rysy zemědělského prostředí; rozložení pracovního a volného času v průběhu dne; víkendový den; roční období

V současných podmínkách je z časových hledisek zemědělská výroba jednak pod vzrůstajícím vlivem nových umělých (průmyslových) rytmů, jednak zůstává trvale poznamenána časovým průběhem přirozených dějů, v jejichž rámci se jako biologický proces uskutečňuje. Dnešní časové podmínky životního způsobu v zemědělském prostředí jsou tímto rozporným vývojem výrazně poznamenány.

Dosahem působení specifických časových rysů zemědělského prostředí na řídicí činnost jsme se zabývali v několika minulých příspěvcích (Lopata 1979, 1980, 1982). Zjistili jsme, že časový fond řídicích pracovníků se v zemědělském prostředí vyznačuje zvýšenými časovými nároky na práci, která značně přerůstá rámec všedních dnů, dále časovou tísní pro plnění mimopracovních povinností a velkým nedostatkem volného času. Přitom jsme zaznamenali, že výrazné kolísání potřeby práce v průběhu ročního časového cyklu se negativně odráží zejména ve sféře volného času — ve špičkových obdobích roku (léto, podzim) dochází k jeho prudkému úbytku i ke zhoršení jeho skladby. To se týká zejména letní žňové špičky, kdy např. ve dnech pracovního klidu se snižuje ve srovnání se zimním obdobím fond volného času téměř o polovinu, přičemž se výrazně zhoršuje i skladba zbylého volného času.

V tomto příspěvku se budeme zabývat otázkou, jak je pracovní a volný čas v průběhu dne rozložen, přičemž se zaměříme na víkendové dny, které by měly být prostorem, kde volný čas dominuje, a měl by

tedy v převážné míře zajišťovat přípravu řídicího pracovníka na zvyšující se požadavky, a to jak ve smyslu mnohostranného rozvoje jeho osobnosti, tak jeho politické, odborné, mravní a celkové kulturní úrovně a psychofyzické zdatnosti.

METODY

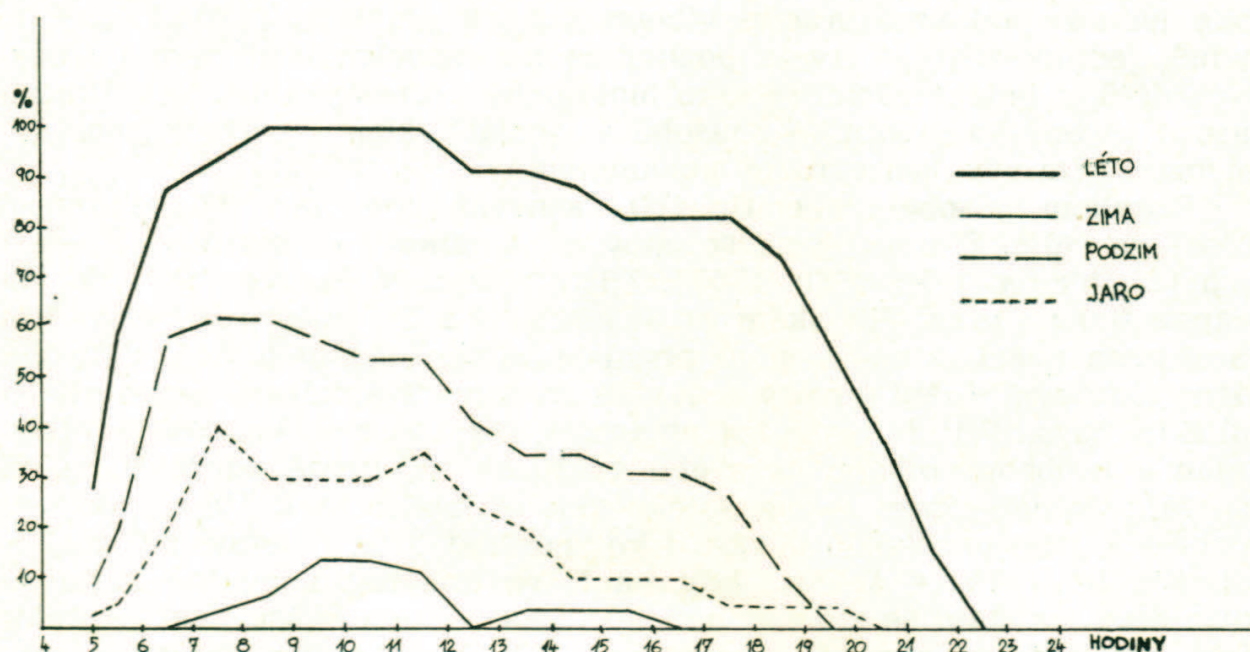
Výzkum využívá údajů z terénního šetření, uskutečněného technikou časového snímku, a to na souboru 305 respondentů z 29 JZD Středočeského kraje. Vlastní šetření bylo devítidenní (5 všedních a 4 víkendové dny) a proběhlo ve čtyřech obdobích roku. Strojové zpracování zahrnovalo 10 980 časových snímků dne.

VÝSLEDKY

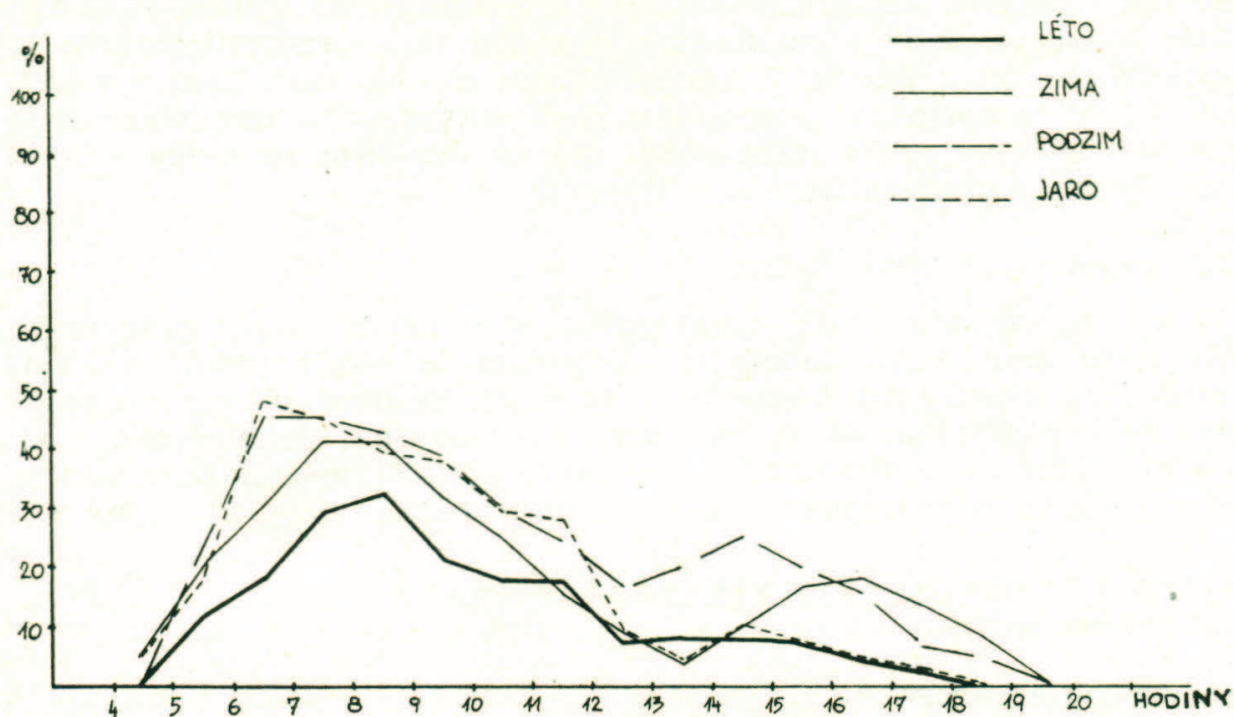
Rozložení pracovního času víkendového dne v průběhu roku

U řídicích pracovníků RV

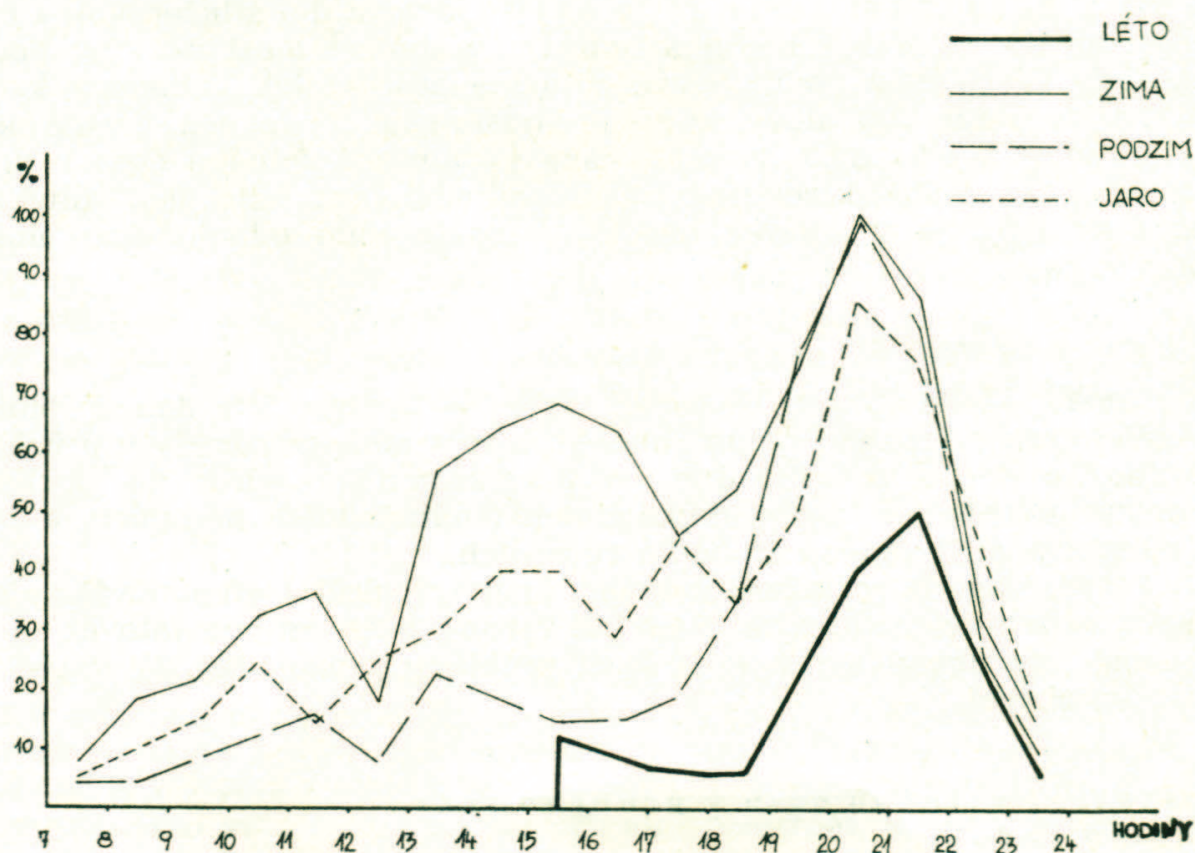
jsme za prvé zaznamenali vysoké zastoupení pracovního času ve víkendovém dni, za druhé výrazné sezónní výkyvy v rozložení pracovního času v průběhu víkendového dne (obr. 1). Nejvíce jsou zatíženy prací víkendové dny letního období, a to prakticky celodenně (od 7. hodiny ranní do 18. hodiny večerní, s maximem mezi 8. a 12. hodinou, kdy je účast stoprocentní). Podstatně menší, avšak přesto vysoké pracovní nároky vyžaduje podzimní období, kdy v dopoledních hodinách se pracovní činností zabývá více než polovina řídicích pra-

1. Rozložení pracovního času víkendového dne ve čtyřech obdobích roku u agronomů — Distribution of working time on a weekend day in the four seasons of the year in agronomists

2. Rozložení pracovního času víkendového dne ve čtyřech obdobích roku u zootechniků — Distribution of working time on a weekend day in the four seasons of the year in zootechnicians

3. Rozložení volného času víkendového dne ve čtyřech obdobích roku u agronomů — Distribution of free (leisure) time on a weekend day in the four seasons of the year in agronomists

covníků, v odpoledních hodinách klesá jejich účast na třetinu. V jarním období se ve víkendovém dni soustřeďuje pracovní činnost do dopoledních hodin, kdy se jí účastní zhruba třetina osob. Teprve v zimním období je rozložení pracovního času víkendového dne příznivější, protože v dopoledním slabém bloku pracovního času se práce účastní pouhá desetina pracovníků.

U řídících pracovníků ŽV

byly ve víkendovém dni zaznamenány dva denní bloky pracovního času, a to mohutnější dopolední (kdy pracuje téměř polovina osob) a podstatně menší pozdně odpolední (obr. 2). Sezónní výkyvy lze považovat za nepodstatné. Za zmínku stojí jen zmenšení dopoledního i odpoledního bloku v letním období a zvýšení i dřívější počátek odpoledního bloku pracovního času víkendového dne na podzim.

Rozložení volného času víkendového dne v průběhu roku

U řídících pracovníků RV

lze pozorovat v průběhu víkendového dne (s výjimkou letního období) tři postupně narůstající bloky volného času (obr. 3). První — dopolední — nejmenší blok vrcholí mezi 10. a 12. hodinou, druhým mohutnějším (zejména v zimním období) je odpolední blok, a nakonec nejvyššího zastoupení dosahuje třetí, večerní blok, vrcholí mezi 20. a 22. hodinou. V letním období je ve víkendovém dni stlačen volný čas téměř až do večerních hodin s jediným vrcholem mezi 21.—22. hodinou, kdy se na něm podílí pouze polovina pracovníků. Vzhledem k tomu, že jde o den víkendový, je nutné konstatovat, že rovněž podzimní a jarní období je z hlediska vynaložení volného času v průběhu dne nevýhodné k realizaci složek volného času. Tato nepříznivá situace se zlepšuje v zimním období — narůstáním odpoledního bloku volného času.

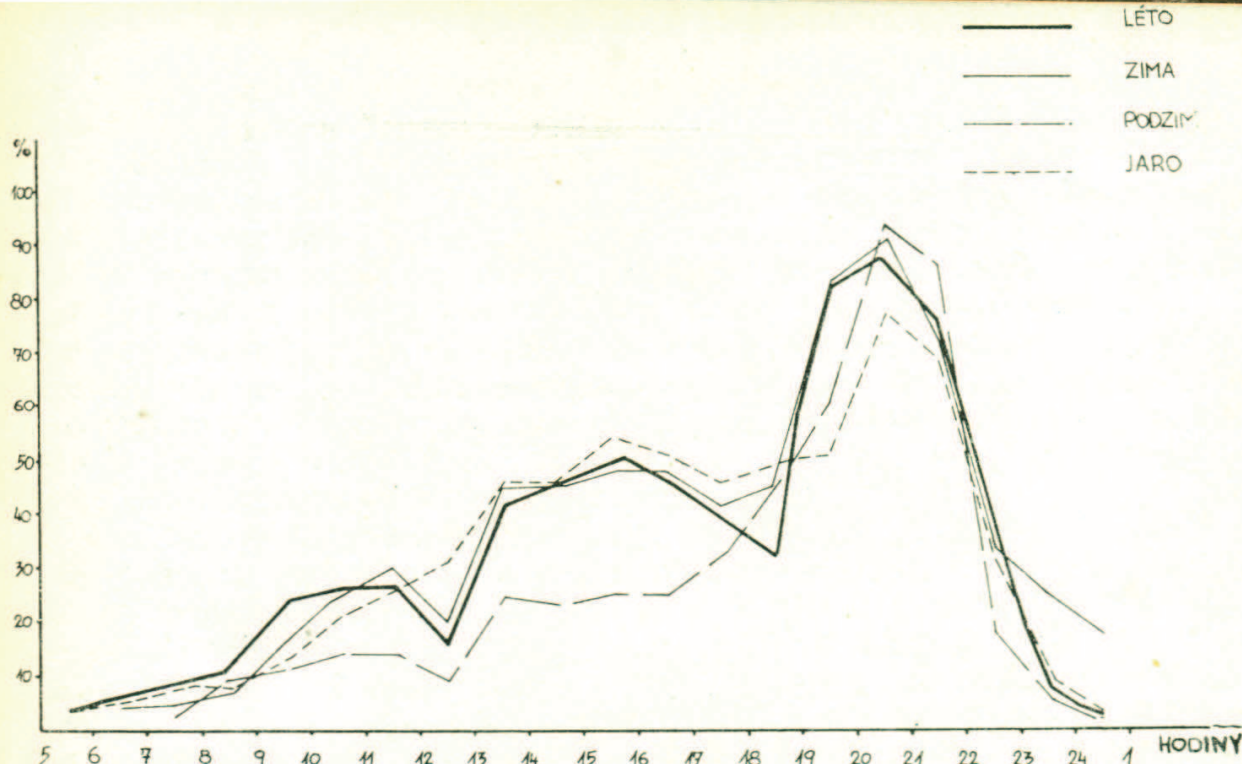
U řídících pracovníků ŽV

jsou opět — tentokrát v menší míře — patrné tři denní bloky volného času v průběhu týdne (obr. 4), a to s malými rozdíly v průběhu jarního, letního a zimního dne. V podzimním období dochází k ochuzení volného času v dopoledních i odpoledních hodinách, a tak je volný čas opět stlačen do hodin večerních.

Srovnáváme-li rozložení volného času v průběhu víkendového dne mezi pracovníky rostlinné a živočišné výroby, můžeme konstatovat menší dosah sezónnosti a relativně lepší průběh u pracovníků ŽV zejména v letním období.

Rozložení volného času v průběhu týdne letního období

Ve všední dny letního období je v důsledku celodenního pracovního zatížení stlačen volný čas až do podvečerních a hlavně večer-

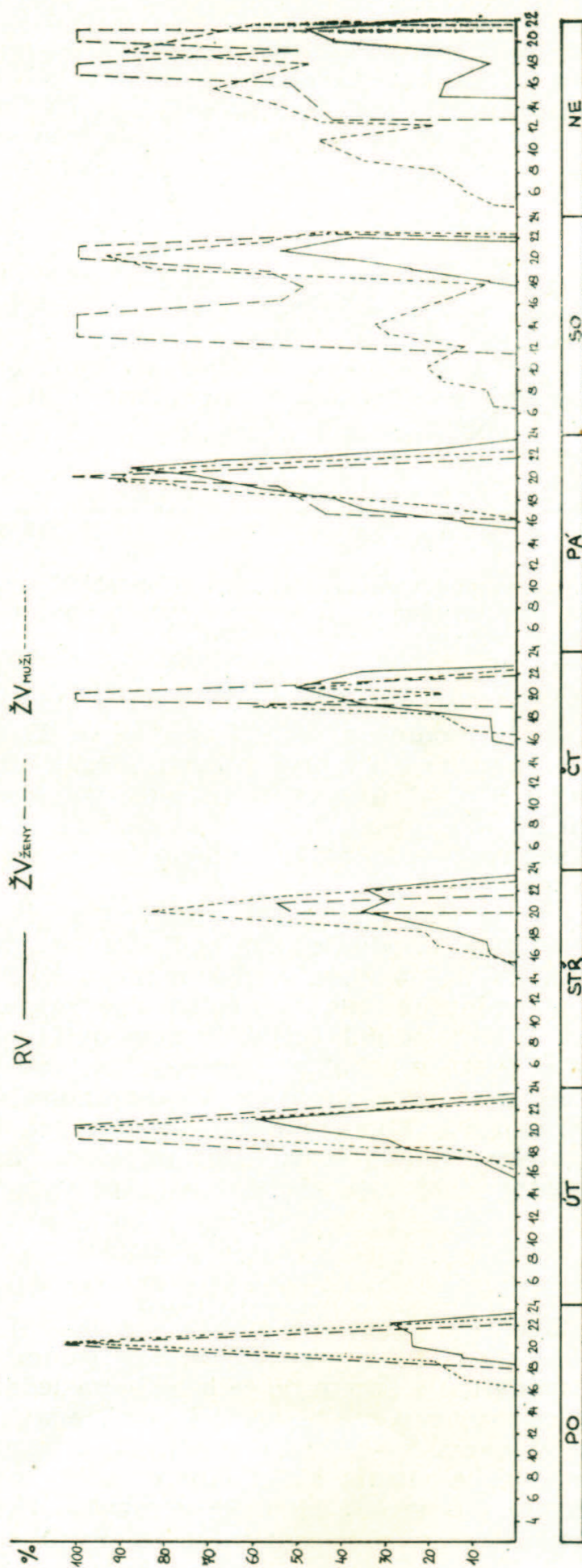
4. Rozložení volného času víkendového dne ve čtyřech obdobích roku u zootechniků — Distribution of free (leisure) time on a weekend day in the four seasons of the year in zootechnicians

ních hodin (obr. 5). U pracovníků RV i ŽV začíná stoupat počet osob s volným časem po 16. hodině a vrcholí vesměs ve 20 hodin. Přitom maxima účasti je dosahováno jen v prvních dvou dnech týdne v živočišné výrobě. U pracovníků RV byl úzký večerní blok volného času zaznamenán jen zhruba u 1/3 — 1/2 osob. Poslední ze všedních dnů — pátek — se vyznačuje dřívějším rozšířením bloku volného času a vyšším zastoupením osob, zejména pracovníků RV.

Z á v ě r t ý d n e je charakterizován rozšířením volného času ve značném rozsahu směrem k odpoledním hodinám u pracovníků ŽV, kdežto u pracovníků RV se poněkud rozšiřuje jen o nedělích. V dopoledních hodinách víkendového dne byl volný čas zaznamenán pouze u mužů zootechniků. V odpoledních hodinách disponují muži zootechnici blokem volného času, který o sobotách zahrnuje necelou třetinu, avšak o nedělích 2/3 osob, a výrazně vysokým blokem volného času večer s účastí zhruba 90 % osob. Zootechničky vykazují po oba víkendové dny dva oddělené bloky volného času, jeden odpolední a druhý večerní, přičemž oba sobotní bloky jsou zřetelně vydatnější než nedělní.

DISKUSE

V současných životních podmínkách, kdy v nebývalé míře stoupají mnohostranné nároky na řídicího pracovníka, kdy jednou z prvořadých otázek se stává hospodaření s časem, je tato hodnota jedním z hlavních fenoménů v životě jednotlivce i společnosti. V zemědělství, které je charakterizováno svou vázaností na přírodní prostředí, v němž se zemědělská výroba uskutečňuje, je vlastní řídicí činnost spolu s ostatními oblastmi a sférami života z časového hlediska výrazně ovlivňována i specifickými rysy zemědělského prostředí — sezónností a roztříštěností

5. Rozložení volného času v průběhu týdne letního období u agronomů a zootechniků — Distribution of free (leisure) time during the week of summer season in agronomists and zootechnicians

pracovního dne. Výsledkem je i nevýhodné rozložení pracovního a volného času v průběhu dne.

S ohledem na růst specifické váhy volného času určeného k dostatečnému odpočinku, ke zvyšování vzdělání a odborné kvalifikace a k zajištění všestranného rozvoje řídicího pracovníka stoupá i význam uspořádání volného času ve dnech víkendu, které by měly být těžištěm realizace všech funkcí volného času. Proto jsme se soustředili na analýzu volného času ve víkendových dnech. Výzkum ukázal, že zvýšené sezónní nároky na práci, zejména v období pracovních špiček, spolu s roztržitostí pracovního dne negativně ovlivňují i rozložení volného času v průběhu víkendového dne a tím volný čas jako důležitou sféru řídicího pracovníka ve velké míře znehodnocují.

Jak vyplývá z předešlých analýz, vyskytuje se volný čas i ve víkendových dnech ve velké míře v krátkých a nejkratších celcích (půlhodinových a menších), jichž nelze dobře využívat pro časově náročnější složky volného času (studium, četbu, aktivní zábavu apod.). V tomto směru jsou v nepříznivé situaci zejména řídicí pracovníci v živočišné výrobě. U řídicích pracovníků a pracovníků v rostlinné výrobě je víkendový den méně roztržitý (protože hlavní činnost spotřebovává ve zvýšené míře dopolední i odpolední hodiny), přičemž však je volný čas stlačován do večerních hodin, což je vlastně určitou méně výraznou obdobou všedního dne. Veškerá zájmová činnost jedince je tak většinou realizována i ve víkendovém dni až večer. Nejhorší situace v tomto směru nastává v letním období, které lze považovat z hlediska všestranného rozvoje osobnosti řídicího pracovníka za zcela nevhodné.

Domníváme se, že zjištěné nedostatky ve fondu, struktuře i rozložení volného času budou i nadále v zemědělském prostředí přetrvávat. Z vývojových tendencí vyplývá, že doba, kdy působení specifických časových rysů zemědělského prostředí bude překonáno, je vzdálená. V nejbližší perspektivě je proto nutné se značným dosahem těchto specifíků na práci a život řídicích pracovníků v zemědělství počítat.

V následujícím období bude s největší pravděpodobností postupně docházet prostřednictvím zavádění průmyslových forem práce a zvyšováním úrovně celkového občanského vybavení ke zcelování pracovního času a ke snižování fondu mimopracovního času a tím vším k dalšímu rozšiřování volného času a ke zlepšení jeho členění a rozložení v průběhu dne. Důsledkem tohoto procesu bude postupné vyhraňování jednotlivých životních sfér v denním cyklu, jejich větší ustálení v rámci týdenního a ročního časového cyklu. Začátek volného času se bude u pracujících v zemědělství ve všední dny posouvat směrem k odpoledními hodinám a ve dnech pracovního klidu bude přerůstat i do dopoledních hodin, jako je tomu již dnes v ostatních odvětvích. Z dnešních krátkých, těžko využitelných celků volného času vzniknou souvislé delší celky, které již budou k uspokojování potřeb a zájmů náročných na čas vhodnější.

Literatura

- LOPATA, L.: Časový fond řídicích pracovníků v zemědělství a jeho sezónní proměny. Sbor. ÚVTIZ - Sociol. Zeměd., 17, 1981, č. 2.
LOPATA, L.: Pracovní čas řídicích pracovníků JZD a sezónnost. Sbor. ÚVTIZ - Sociol. Zeměd., 15, 1979, č. 1.

LOPATA, L.: Řídící práce v zemědělství a roztržitost pracovního dne. Sbor. ÚVTIZ - Sociol. Zeměd., 18, 1982, č. 2.

LOPATA, L.: Volný čas řídících pracovníků v zemědělství. Sbor. ÚVTIZ - Sociol. Zeměd., 16, 1980, č. 1.

Došlo dne 16. 7. 1985

ЛОПАТА, Л. (Сельскохозяйственный институт, Прага): **Распределение рабочего времени руководящих работников ЕСХК и их свободное время.** Sbor. ÚVTIZ - Sociol. Zeměd., 21, 1985 (2) : 113-120.

Анализ распределение рабочего и свободного времени агрономов и зоотехников ЕСХК обращает внимание на факт, что и в выходные — из-за специфичности с/х среды — им приходится затрачивать не мало времени на работу, что нарушает их выходную программу, так что она либо скопляется на вечерние часы, либо рассредоточивается по частям в течение дня. У руководящих работников в растениеводстве особенно неблагоприятно сказывается сезонность, а в животноводстве — раздробленность рабочего дня. На этих обоих функциональных местах не созданы подходящие временные условия для такой разверстки способностей и свойств руководящих работников, которая соответствовала бы резко возрастающим требованиям к их трудовой продуктивности.

специфические временные черты с/х среды; распределение рабочего и выходного времени в течение дня; выходной день; время года

LOPATA, L. (University of Agriculture, Praha): *Distribution of Working and Leisure Time of the Managerial Workers of Co-operative Farms.* Sbor. ÚVTIZ - Sociol. Zeměd., 21, 1985 (2) : 113-120.

Analysis of distribution of working and leisure time of agronomists and zootechnicians of co-operative farms points to the fact that even during a weekend day lot of time is taken up by work; weekend leisure time is disturbed, which is a result of the specific character of agricultural environment. Leisure time is then accumulated into the evening hours of the day on one hand, or split up during the day on the other hand. As far as managerial workers in plant production are concerned, a particularly unpleasant effect is exercised by seasonal character of their work; for workers in animal production, negative aspect is in their working day being continually split up. In these two work posts, more closely connected with specific time demands in agriculture, specific conditions needed for development of such properties of managerial workers which would correspond to rapidly increasing demands on their work efficiency, are not met.

specific time features of agricultural environment; distribution of work and leisure time during the day; weekend day; year season

LOPATA, L. (Hochschule für Landwirtschaft, Praha): *Die Einteilung der Arbeitszeit leitender LPG-Mitglieder und deren Freizeit.* Sbor. ÚVTIZ - Sociol. Zeměd., 21, 1985 (2) : 113-120.

Die Analyse der Aufteilung der Arbeits- und der Freizeit von Agronomen und Zootechnikern der LPG zeigt auf, daß auch an den Wochenenden wegen der Spezifik der Bedingungen in der Landwirtschaft viel Freizeit zu Arbeitszwecken verbraucht wird. Diese wird entweder in die Abendsstunden gedrängt oder im Verlauf des Tages öfter unterbrochen. Bei den leitenden Mitarbeitern der pflanzlichen Produktion ist besonders der Saisoncharakter unangenehm, bei denen der tierischen Produktion die öftere Unterbrechung. Somit sind bei beiden untersuchten Funktionen, die eng mit der zeitmäßigen Spezifik der ländlichen Bedingungen zusammenhängen, keine geeigneten Zeitbedingungen gegeben für eine den steil ansteigenden Anforderungen an die Arbeitsleistung adäquate Entwicklung der Fähigkeiten und Eigenschaften des leitenden Mitarbeiters.

Spez. Zeitbedingungen der landw. Bedingungen; Aufteilung der Arbeits- und Freizeit tagsüber; Wochenende; Jahreszeit

Adresa autora:

Ladislav Lopata, CSc., Vysoká škola zemědělská, 160 21 Praha 6 - Suchbátar
